

XII

I skolestuen

Christian 4. skriver stil

I renæssancen var det en selvfølge, at folk med indflydelse kunne beherske latin både skriftligt og mundtligt. Derfor blev den unge prins Christian (den senere Christian 4.) sat til at skrive latinske stile flere gange ugentligt, fra han var seks år. Hans stilebøger med de latinske stile er bevaret og giver et indblik i tidens pædagogiske strømninger og i særdeleshed i et fyrstebarns tankeverden. Den her gengivne stil er fra den sidste stilebog, skrevet af en 16-årig konge, og er formet som et brev til rigets kansler ('statsminister'), Niels Kaas. Emnet er en anmodning fra Christian om at måtte besøge Tycho Brahe på Hven, som på trods af sine astronomiske evner ikke var populær hos Rigsrådet. Hans behandling af bønderne på Hven og hans ægteskabelige problemer var ikke noget, den lille Christian skulle se. Derfor er det også først efter nogen tids tovtrækkeri, at Christian får lov til at komme på besøg til Uraniborg på Hven den 3. juli 1592.

Aurora Latinitatis

Det var på Christian 4.s tid, at en af de mest sejlivede latinske begynderbøger udkom for første gang. *Aurora Latinitatis* (Latinitetens morgenrøde) udkom for første gang i 1638, altså ti år før kongens død. Det er let at danne sig et indtryk af de pædagogiske tanker, der ligger bag bogen: først lange ordlister ordnet efter ordklasse og bøjning og derefter tolv små dialoger mellem to elever, en elev og en lærer, mellem far og søn. Som det også fremgår af den anden dialog, skulle dialogerne ikke kun lære eleven latin, de skulle også give eleven en lektion i tidens moral og den lutheranske lære.

Aurora Latinitatis er blevet udødeliggjort gennem Ludvig Holberg, som i komedien *Erasmus Montanus* lader Per Degn sige: 'Jeg er capabel, Jeppe Berg, at regne op den hele Aurora.'

ā, ab *præp m abl* af, fra
ac-cipiō *vb 3 tr* modtager; *accepi*
er perfektum
ad-eō *adv* i den grad
ad-hūc *adv* endnu
ædificō *vb 1 tr* bygger
ag-gredior *vb 3 tr* begynder
ali-qvandō *adv* engang
amicus *m2* ven
annus *m2* år
ante *præp m akk* foran
Aprīlis *m3* april
apud *præp m akk* hos
arti-ficiōsē *adv* kunstfærdigt
auidē *adv* begærlig
aut *par konj* eller
autem *par konj* men
cæterus *adj* andet
calamus *m2* pen
cancellārius *m2* kansler
Catechismus *m2* katekismus
cēnseō *vb 2 tr* mener
Christiernus *m2* Christiern, Christian
co-gnōcō *vb 3 tr* får at vide
col-loquium *n2* samtale
comitor *vb 1 tr* ledsager; *comitareris*
du ville ledsage
com-mendō *vb 3 tr* anbefaler, betror
commodē *adv* bekvemt
con-gressus *m4* møde
con-tineō *vb 2 tr* indeholder
con-ueniētissimus *adj* mest belejligt
con-veniō *vb 4 tr* møder
coram *adv* personligt, 'med egne øjne'
cujus *interrog pron* hvis (m gen sg)
cum *hyp konj* da, eftersom
D. = Domine Herre
dēsiderō *vb 1 tr* ønsker
Deus *m2* Gud
diēs *m5* dag
dilēctissimus *adj* mest værdsat, kærest
Dni = Domini; dominus *m2* herre
dō *vb 1 tr* giver
doctrīna *f1* lærdom
dubitō *vb 1 intr* tvivler
eā-propter *adv* af den grund
ē-gregiē *adv* enestående
eō *dem pron* det (m abl sg)
erit *vb kop* vil være (futurum af *sum*)
et *par konj* og
ex-cūsus *adj* trykt (egl perf part
af *excudo*)
extrā *præp m akk* uden for
faciō *vb 3 tr* gør
fenestra *f1* vindue
fiō *vb intr* sker (*fieri* er infinitiv)
foret *vb kop* ville være (af *sum*)
Friderichsburgum *n2* Frederiksborg
Slot

fuerō *vb* 'jeg er'
Georgius *m2* Jørgen
grātiā *f1* + gen = for ...'s skyld;
delectationis gratia for fornøjelsens
skyld
grātissimus *adj* allerkærest
habeō *vb 2 tr* har
habitus *adj* holdt (egl perf part af *habeo*)
Hafnia *f1* København
hoc *dem pron* denne (n akk sg)
hōc *dem pron* dette (m og n abl sg)
hodiē *adv* i dag
hōra *f1* time
hūc *adv* herhen
Huena *f1* Hven (i Øresund)
hunc *dem pron* denne (m akk sg)
ille *dem pron* denne (m nom sg)
illō *dem pron* den (m abl sg)
in *præp m akk* ind i/m abl i
in-dīcō *vb 1 tr* erklærer
insula *f1* ø
inter *præp m akk* mellem, blandt
intrā *præp m akk* inden for
in-tueor *vb 2 tr* betragter
ipse *dem pron* selv (m nom sg)
ita *adv* således
iter *n3* rejse
jaceō *vb 2 intr* ligger
legō *vb 3 tr* læser
libēter *adv* gerne
liber [libro-] *m2* bog
litera *f1* bogstav; *excusus literis*
med trykte bogstaver
locus *m2* sted
longē *adv* langt
loqvor *vb 3 tr* taler; *loqueris* du taler
Lutherus *m2* Martin Luther
magis *adv* mere
Magnificus *adj* storslået; 'stormægtig'
manus *f4* hånd
max. = maximo af *maximus* den største
mē *pers pron* mig (akk)
memoria *f1* erindring
mēnsa *f1* bord
Mercurius *m2 dies Mercuri* onsdag
(om ugenavne se s. 84)
meritum *n2* fortjeneste
meus *poss pron* min
mihī/mihj *pers pron* mig (dat)
missus *adj* sendt (egl perf part af *mitto*)
nobiliss. = nobilissimum *adj* ædel
nōn *adv* ikke
nōn-ne *adv* mon ikke
noster *poss pron* vores
nūllus *indef pron* ingen
ob *præp m akk* på grund af
octāvus *num* ottende
omnis *adj* al, hel

opera *f1* arbejde; *operam dare*
lægge sig efter
optimus *adj* bedst (superlativ af *bonus*)
pater [patr-] *m3* fader
petō *vb 3 tr* søger
pietās [pietat-] *f3* fromhed
placet upers *vb 2 intr* det behager
pos-sum *vb tr* kan; *posset* er
imperfektum
præcipuē *adv* specielt
pretiōsior *adj* mere dyrebar
(komparativ af *pretiosus*)
probus *adj* retskaffen, from
prō-positum *n2* plan
puer *m2* dreng
quæ *rel pron* hvad (n akk pl)
quem *interrog pron* hvilken (m akk sg)
quīn *hyp konj* at
quod *hyp konj* fordi
quod *rel pron* hvad (n nom sg)
qvam *rel pron* som (f akk sg)
qvandō *adv* hvornår
qvī *rel pron* som (m nom sg)
qvī-nam *interrog pron* hvilken egentlig
recēns *adj* nylig
re-citō *vb 1 tr* læser op
re-dūcō *vb 3 tr* fører tilbage
salūs [salut-] *f3* frelse, salighed
satis *adv* tilstrækkeligt
Saturnus *m2 dies Saturni* lørdag (om
ugenavne se s. 84)
schola *f1* skole
scrīptus *adj* skrevet (egl perf part
af *scribo*)
secundum *num* anden
sed *par konj* men
semper *adv* altid
sentīō *vb 4 tr* føler; *sensj = sensi*
er perfektum)
sextus *num* sjette
sīve ... sīve *par konj* enten ... eller
soleō *vb 2 tr* plejer
studeō *vb 2 intr* lægger mig efter
super *præp m abl* oven på, på
tē *pers pron* (akk)
tempus [tempor-] *n3* tid
tibi/tibj *pers pron* dig (dat)
Ticō *m3* Brahe
timor *m3* frygt
trā-iiciō *vb 3 intr* sætter over
tunc temporis 'på den årstid'
tuus *poss pron* din
uir *m2* mand
ultimus *adj* sidst
ut *hyp konj* for at (hensigt)
vale *vb* farvel (egl imperativ af *valeo*)
vērus *adj* sand
vīta *f1* liv

AURORA

LATINITATIS,
Olim in privatum Discipulorum
Usum concinnata, nunc vero publico Scho-
larum Danicarum & Norvegicarum com-
modo destinata & emen-
datius edita,

Operá

THOMÆ BANGII.

Editio denuò penitus recognita,

Una cum appendice exemplorum Nominum
& Verborum, &c. quæ in colloquiis annexis
passim etiam sunt obvia.

Cum Gratia & Privilegio Reg. Majestatis.

HAVNIÆ,

Ex Typographeo Reg. Majest. & Universit.
Anno MDCCLXXXIX.

Sådan så titelbladet ud på *Aurora Latinitatis* i 1789,
dvs. 150 år efter første udgave. Imellem solstrålerne står der:
Aurora amica Musis 'Morgenrøden er ven med muserne'.

XII Prins Christians 'brev' til rigskansleren

Non dubito, Magnifice D. cancellarie, merito
 mihj dilectissime amice, quin adhuc in recenti
 memoria habeas colloquium nostrum in
 ultimo congressu habito, cum me Hafnia
 5 huc reduceres, inter cætera indicaui me deside-
 rare aliquando in Huenam insulam traicere
 delectationis gratia, ut convenirem nobiliss.
 uirum Ticonem Brahe, & coram intuerer, quæ
 in eo loco adeo egregie et artificiose ædificavit.
 10 Cum autem satis tunc temporis sensj hoc
 meum propositum tibj placere, præcipue quod
 commode fierj posset ab hoc loco, hoc anni
 tempore, eapropter auide peterem cognoscere,
 ad quem diem censes conuenientissimum
 15 hoc iter aggredi, et ipse comitareris, quod mihi
 longe gratissimum foret. Deo optimo max.
 te commendo. Vale. Friderichsburgi 27. Aprilis
 Anno Dni 1592.

Jeg tvivler ikke om, Stormægtige
 Hr. Kansler, du efter fortjeneste min
 allerkæreste ven, at du endnu har
 vores samtale ved det sidste møde
 i frisk erindring, da du ledsagede
 mig tilbage hertil fra København.
 Jeg nævnte blandt andet, at jeg ønske-
 de engang at komme over til øen
 Ven for min fornøjelses skyld, for at
 møde den ædle mand Tycho Brahe
 og for med egne øjne at se, hvad han
 så enestående og kunstfærdigt har
 bygget på det sted.

Da jeg dengang tilstrækkeligt fornemmede, at du billigede denne min plan, især fordi det bekvemt kunne foregå fra dette sted og på denne årstid, ville jeg derfor meget gerne vide, på hvilken dag du ville mene, det var belejligst at tiltræde denne rejse, og om du selv ville ledsage mig, hvad der ville være mig yderst kært. Jeg anbefaler dig til Gud den Almægtigste. Lev vel. Frederiksborg d. 27. april i det Herrens år 1592.

Colloquium Secundum.

CHRISTIERNUS & GEORGIUS.

C. Nonne hodie liber Er dig ikke i Dag
missus est tibi a Patre sendt en Bog fra din
tuo? Fader?

G. Accepi librum, qui Jeg haver faaet den
jacet super mensa an- Bog, som ligger oven
te fenestram. paa Bordet for Vin-
duet.

C. Cujus manu scri- Med hvis Haand er
ptus est? den skreven?

G. Liber non est scri- Bogen er ikke skre-
ptus manu aut cala- ven med Haand el-
mo, sed est excusus ler Pen, men den er
litteris. trykt.

C. Nonne libenter le- Læser du ikke gierne
gis hunc librum? denne Bog?

G. Lego nullum ma- Jeg læser ingen hel-
gis. lere.

C. Qvinam est ille Hvad er det for en
liber? Bog?

G. Catechismus Lu- Luthers Catechis-
theri. mus.

C. Quando soles re- Naar pleier du at
citare Catechismum opregne Luthers Cate-
Lutheri? chismus?

G. Die Mercurii, hora Du Onsdagen,
octava, & die Satur- naar Klokken er otte,
ni, hora sexta. og om Løverdagen,
naar Klokken er sex.

XII Aurora Latinitatis.

Colloquium Secundum

Christiernus & Georgius

- C. Nonne hodie liber missus est tibi a Patre tuo?
 G. Accepi librum, qvi jacet super mensa ante fenestram.
 C. Cujus manu scriptus est?
 5 G. Liber non est scriptus manu aut calamo, sed est excusus literis.
 C. Nonne libenter legis hunc librum?
 G. Lego nullum magis.
 C. Qvinam est ille liber?
 10 G. Catechismus Lutheri.
 C. Qvando soles recitare Catechismum Lutheri?
 G. Die Mercuri, hora octava, & die Saturni, hora sexta.
 C. Nullus est pretiosior illo libro ob doctrinam salutis, qvam continet.
 15 G. Vera loqveris. Ille liber semper erit apud me, sive fuero intra scholam, sive extra scholam.
 C. Pueri probi, qvi pietati student, ita solent facere.
 G. Dabo operam timori Dei, omnibus diebûs vitæ meæ.
- c. Er dig ikke i Dag sendt en Bog fra din Fader?
 g. Jeg haver faaet den Bog, som ligger oven paa Bordet for Vinduet.
 c. Med hvis Haand er den skreven?
 g. Bogen er ikke skreven med Haand eller Pen, men den er trykt.
 c. Læser du ikke gierne denne Bog?
 g. Jeg læser ingen hellere.
 c. Hvad er det for en Bog?
 g. Luthers Catechismus.
 c. Naar pleier du at opregne Luthers Catechismus?
 g. Om Onsdagen, naar Klokken er otte, og om Løverdagen, naar Klokken er sex.
 c. Der er ingen dyrebarere end den Bog, for den Saligheds Lærdom, som den indeholder.
 g. Du siger det som sandt er. Den Bog skal altid være hos mig, enten jeg er inden Skolen, eller uden Skolen.
 c. Fromme Børn pleie saa at giøre, som legge sig efter Guds frygt.
 g. Jeg vil legge mig efter Guds frygt, alle mine Lives Dage.

Non dubito Magnifice^d cancellarie merito mihi dilectissi-
 me amice: quoniam adhuc in recenti memoria habes
 colloquium nostrum in ultimo congressu habito, cum
 me Hasnia huc reduceret inter coetera indicavi me
 desiderare aliquando in Huenam insulam transire
 delectationis gratia, ut convenirem nobilissimum virum
 Ticomem Brahe, & coram insuere quae in eo loco
 adeo egregie et artificiose aedificavit. Cum autem sa-
 tis hunc temporis sensis hoc meum propositum sibi
 placere praecipue quod commode fieri posset ab hoc
 loco, hoc anni tempore, ea propter aude peterem cog-
 nostere, ad quem diem censes convenientissimum
 hoc iter aggredi, et ipse comitaberis quod mihi longe
 gratissimum foret. Deo optimo max. te comenendo Vale
 Friderichsburgi 27 Aprilis Anno Dni 1592